

Volitve v Sloveniji – ocena stanja in predlogi za izboljšanje stanja

13.1.2015

Bistvo demokratičnih vladavin je, da je v njih oblast večine absolutna, kajti v demokraciji ni zunaj večine ničesar, kar bi se ji lahko upiralo. (Tocqueville 1996, 245)

Tradicionalno pojmovana strankarska disciplina je bila skoraj vseobsegajoča, medtem ko v današnjem času stranke včasih celo pisno opredelijo področja, kjer se od poslancev strankarska disciplina niti ne pričakuje. Največkrat pa se pričakuje in celo zahteva v primerih glasovanj o najpomembnejših odločitvah, temeljnih usmeritvah strank ter pri glasovanjih o vprašanjih, ki so politično in družbeno najkonfliktnejša. (Krašovec 2002, 47)

1. UVOD

Pričujoče besedilo nastaja kot prispevek k Javni predstavitvi mnenj o oceni stanja in morebitnih spremembah ureditve volitev v Republiki Sloveniji, ki je bila 13. januarja 2015 v Državnem zboru v Ljubljani. Glede na širši spekter področij, ki jih je zajemala ta razprava, se bomo v tem članku poglobili v:

- Oceno obstoječe ureditve volitev v Republiki Sloveniji;
- Oceno stanja na področju volilne zakonodaje v Sloveniji z vidika volilnega sistema, načina razdelitve poslanskih mandatov in volilnega postopka;
- Primerjavo med personalizacijo po dvokrožnem večinskem volilnem sistemu (ki je po odločbi Ustavnega sodišča št. U-I-12/97 z dne 8.10.1998, Uradni list RS, št. 82/98 tudi bil izglasovan na referendumu o volilnem sistemu) in ostalimi predlogi novel Zakona o volitvah v Državni zbor, ki jih je Državni zbor do sedaj obravnaval ter zagotavljanjem načela tesne povezanosti volivk in volivcev s poslanci in neposrednega vpliva volivcev na personalno sestavo Državnega zbora.

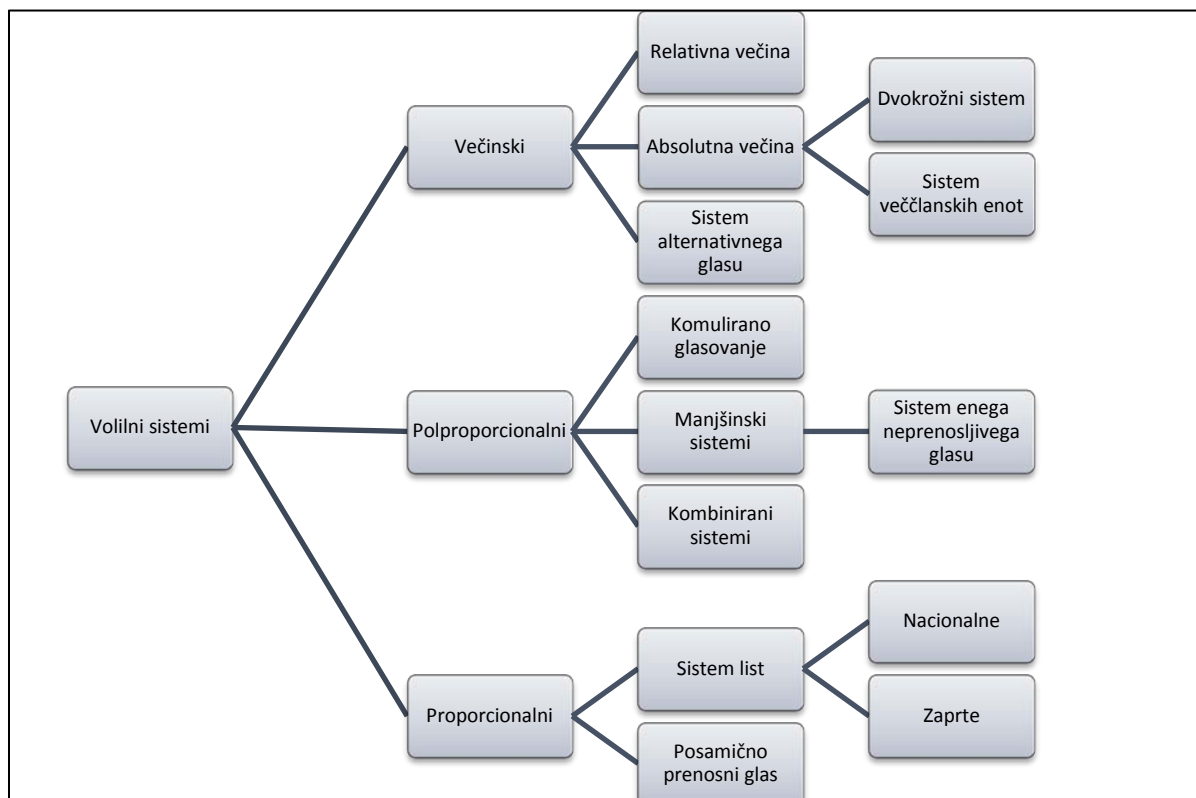
Pri tem pa se bomo opirali na obstoječo literaturo in članke, spisane na to temo. Članek je strukturiran iz uvoda, primerjave volilnih sistemov, predstavitvijo obstoječega volilnega sistema v Republiki Sloveniji, predstavitev rešitev ter sklep in seznam uporabljenih virov in literature.

Razpravo bomo začeli z mislijo Dr. Roberta A. Dahla, enega vodilnih teoretikov demokracije v ZDA v sredini 20. stoletja: »Za demokracijo pogosto pravimo, da temelji na kompromisu. Dejansko je že teorija demokracije polna kompromisov, saj se njena načela med seboj soočajo in si nasprotujejo.« (Dahl 1997, 11) Torej, iščemo kompromisno rešitev, ki bo pripomogla k višjemu standardu demokracije v Sloveniji.

2. PRIMERJALNA ŠTUDIJA VOLILNIH SISTEMOV

Volilne sisteme v grobem delimo na proporcionalne, večinske in polproporcionalne. Posamezne volilne sisteme pa delimo še naprej; večinski sistem se naprej deli na relativno in absolutno večino, slednja pa še naprej na dvokrožni volilni sistem in sistem prenosljivega glasu; polproporcionalni se delijo na komulirano glasovanje, manjšinske sisteme, pri katerih se gre v bistvu za sistem enega neprenosljivega glasu in pa kombinirani sistemi med proporcionalnimi in večinskimi sistemi; proporcionalni sistemi pa se delijo na sistem list, ki so lahko nacionalne ali zaprte in pa sistem posamično prenosnega glasu. (slika 3.1)

Slika 3.1: Vrste volilnih sistemov

A. Relativni večinski volilni sistem

Relativni večinski volilni sistem, ali »enokrožni večinski sistem (*first past the post* ali *winner take all*) se je prvič pojavil v Veliki Britaniji, trenutno pa je najbolj pogosto uporabljen volilni sistem na svetu. Poleg že omenjene Velike Britanije ga uporabljajo še v ZDA, Kanadi, Indiji ter številnih afriških in južnoameriških državah. Pri tem sistemu je država razdeljena na enočlanske volilne enote. Zmaga enostavno tisti kandidat, ki je dobil največ glasov.« (Toplak 2000, 14-15)

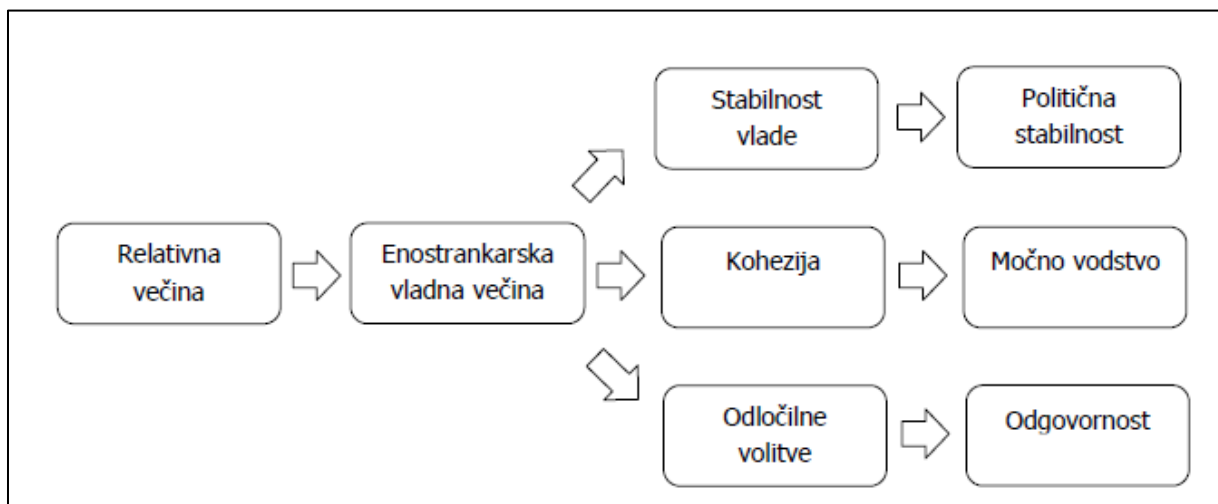
Pri sistemu relativne večine ni potrebno, da kandidat dobi več kot 50% glasov za zmago, zato ga tudi tako imenujemo. »Po sistemu relativne večine (enokrožni večinski sistem, s tujko tudi First Past The Post ali Plurality System) je izvoljen kandidat oziroma lista

kandidatov, ki je dobila na volitvah največ glasov v razmerju do drugih kandidatov. Važno je le, da je njihov delež glasov večji od deleža glasov protikandidatov. Vendar v primeru, ko gre za dva kandidata, relativna večina avtomatsko postane absolutna. Logično je, da bo eden od kandidatov zagotovo dobil večino, ki bo absolutna.« (Simonišek 2013, 8)

Je torej sistem absolutne večine toliko boljši od sistema enokrožnih volitev? »Zagovorniki večinskega sistema upravičeno poudarjajo njegove prednosti kot so enostavnost, preglednost in razumljivost. Volivec izbira med posameznimi kandidati v volilni enoti in v parlament se uvrsti tisti, ki je dobil večino glasov v prvem ali drugem krogu ali največ glasov v enokrožnem večinskem sistemu.« (Ribičič 1999, 467)

Vsi večinski sistemi so namenjeni večji stabilnosti sistema, vendar lahko tudi teoretično vodi do enostrankarskega sistema. »Z vidika posameznega volivca je VS zelo tvegan. Izbira, pred katero je, je mnogo ožja od izbire v proporcionalnem in kombiniranem sistemu in veliko bolj tvegana. Šteje namreč samo glas, oddan za končnega zmagovalca. Glasovi, oddani za vse druge kandidate, pa tudi če jih je skupaj precej več kot je glasov za zmagojučega kandidata, gredo v koš.« (Ribičič 1999, 469) Navadno potem traja desetletja, da se uveljavi nek kandidat, ki bi zbral večino glasov. Navadno se v parlament tako uvrstijo dve, največ tri strankarske liste, odvisno od tega, kako polarizirano je volilno telo. Vendar so prednosti tega sistema, prikazane na sliki 0.2.

Slika 3.2: Sistem relativne večine

Vir: (Simonišek 2013, 10)

Sistem relativne večine ima torej določene prednosti in slabosti pred absolutno večino. Vendar, kaj se pa zgodi v primeru absolutne večine?

B. Absolutni večinski volilni sistem

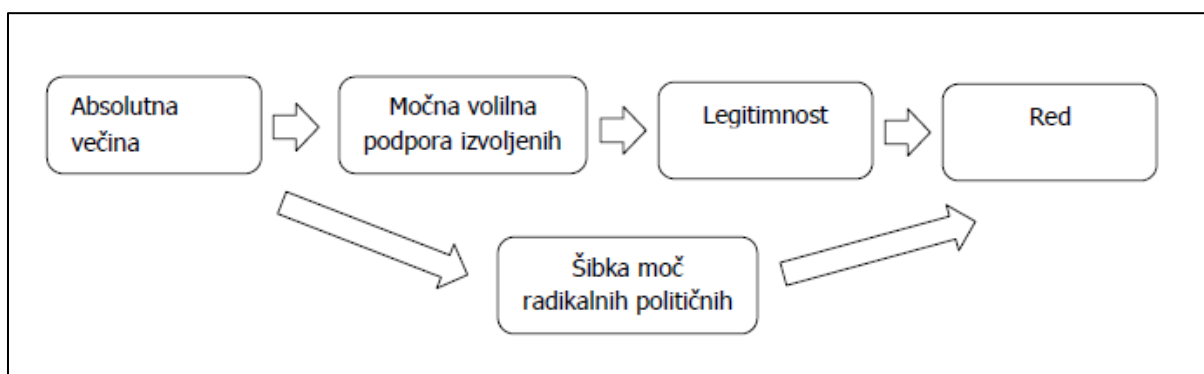
»Dvokrožni sistem (*two-round, run-off, double-ballot*) zagotavlja, da je izvoljen kandidat, ki ga v svoji volilni enoti podpira večina volivcev.« (Toplak 2000, 15) Gre se za to, da če

nihče od kandidatov ne preseže 50% glasov, se prvo in drugo uvrščeni kandidat pomerita v drugem krogu. Tak sistem naj bi prinesel možnost, da ne pride v parlament stranka z manjšino glasov. »Pa je vendarle mogoče: zamislimo si primer, ko bi na volitvah v 88 volilnih enotah nastopali le kandidati dveh strank (A in B). Stranka A je v vsaki volilni enoti dobila 49% glasov, stranka B pa 51% glasov. V tem primeru stranka A ni osvojila nobenega, stranka B pa je osvojila vseh 88 poslanskih sedežev. Na naslednjih volitvah se lahko zgodi obratno.« (Ribičič 1999, 467)

»Absolutni večinski sistem uporabljajo v Franciji ter bivše francoske kolonije v Afriki (Mali, Togo, Kongo, Egipt, itd.). Uporablja ga tudi Kuba, Haiti, Iran, Kiribati, itd.. Od držav bivše Sovjetske zveze je bil uveden v Moldaviji, Ukrajini, Belorusiji, Kirgizistanu, Tadžikistanu in Uzbekistanu, uporabljajo ga tudi v Makedoniji in Monaku. Delno je v uporabi tudi v Albaniji, Litvi in na Madžarskem.« (Toplak 2000, 15) Vendar kljub taki popularnosti absolutni večinski sistem ni naklonjen manjšim ali lokalnim strankarskim listam. »Bolj poglobljena analiza pa pokaže, da nobeni regionalni, parcialni ali skupinski interesi ne morejo biti uspešni, ker se v večinskem sistemu vodi boj, ne boj, mesarsko klanje med dvema organiziranimi političnima poloma, ki se borita za zmago.« (Ribičič 1999, 468) Alternative pa vseeno obstajajo, tudi z močno podporo, kljub diagramu na sliki 0.3.

Drugi, malo bolj posebni so sistemi s posebnimi veččlanskimi enotami. Volivec ima tako v primeru 5-članske volilne enote 5 glasov. Lahko ga odda enem kandidatu, lahko pa vsem petim kandidatom na listi. »Glavna slabost tega sistema je ogromna disproporcionalnost, kjer Saj močno favorizira najmočnejšo stranko.« (Toplak 2000, 15) V takih primerih lahko ena stranka dobi vse mandate v parlamentu. »Ta sistem uporabljajo na Mauritiusu, Palestini, Maldivih, Kuvajtu, Tajski, itd.. Na Filipinih, v Jordaniji in Mongoliji so ga zaradi nesorazmernih rezultatov, ki jih je dajal, kmalu zamenjali.« (Toplak 2000, 16) V takih sistemih so še večja nesorazmerja v strankarskih sistemih z zaprtimi strankarskimi listami. »Ta sistem daje še manj sorazmerne rezultate kot kandidatni sistem, uporabljajo ga pa v Džibutiju in Libanonu. Delno po tem sistemu volijo tudi v Singapurju, Tuniziji, Ekvadorju in Senegalu.« (Toplak 2000, 16)

Slika 3.3: Absolutni večinski volilni sistem

Vir: (Simonišek 2013, 12)

C. Sistem alternativnega glasu

Alternativno glasovanje je zelo redko uporabljen volilni sistem, čeprav se glasuje po formuli absolutne večine. »Od volivcev zahteva, da označijo kandidate po njihovi prvi preferenci, drugi preferenci, in tako naprej. Če kandidat ali kandidatka dobi absolutno večino prvih preferenc, je izvoljen oz. izvoljena. Če take večine ni, kandidata z najnižjim številom prvih preferenc izločijo, glasovnice pa prenesejo na druge preference. Ta postopek z izločanjem najšibkejšega kandidata in s porazdelitvijo teh glasov na naslednje najvišje preference se ponavlja na vsaki stopnji, dokler se ne pokaže zmagovalec z absolutno večino.« (Lijphart 1996, 68) Ta sistem uporabljajo v Avstraliji in državi Nauru. (Toplak 2000, 16)

D. Polproporcionalni, manjšinski in kombinirani sistemi

Vmesni tipi volilnih sistemov se po naši delitvi delijo na polproporcionalne, manjšinske in kombinirane sisteme. Pri slednjih se gre za to, da je del poslancev izvoljen po volilnih enotah po večinskem sistemu in del po proporcionalnem sistemu. »Določeno število poslancev (v Nemčiji polovica) izvolijo v lokalnih volilnih enotah z enoposlansko relativno večino. Drugo polovico izvolijo iz (regionalnih) strankarskih list. Volivci imajo dva ločena glasova za lokalnega kandidata in za strankarsko listo.« (Ferfila 2008, 362) Ta sistem uporabljajo v Boliviji, Venezueli, Nemčiji in Novi Zelandiji.

Podobno je tudi pri vzporednih (komuliranih) volilnih sistemih. Razlikuje pa se od kombiniranega sistema po tem, da je »izračun za poslanske sedeže posamezne stranke proporcionalen samo odstotku glasov, pridobljenih za volitve volilne liste, ne glede na to, koliko glasov je stranka pridobila na volitvah v enoposlanskih volilnih enotah. Ker je število poslanskih sedežev, pridobljenih z lokalnih enoposlanskih volilnih enotah neproporcionalno z odstotki sedežev iz volitev za strankarske liste in ker poslanski sedeži strankarskih list tega ne nadomestijo, je končni rezultat ne povsem proporcionalen« (Ferfila 2008, 363) Ta sistem je med vsemi mešanimi sistemi še najbolj razširjeni. Uporabljajo ga v Albaniji, Andorji; Gruziji, Gvatemali, Japonski, Južni Koreji, Litvi, Makedoniji, Madagaskarju, Senegal, Sejšelih, Tajvanu, Tajski, in Vzhodnem Timorju.

Zadnji je pa polnadomestljivi sistem mešanih poslancev. Gre se spet za še bolj poglobljene kombinacije volilnih sistemov. »Polnadomestljivi sistem upošteva rezultate enoposlanskih volilnih enot, ko alocira sedeže, pridobljene iz strankarskih list, vendar cilj ni polna proporcionalnost. Nekaj nadomestljivosti uvedejo tako, da omejijo število poslanskih sedežev na stranko (Filipini), da upoštevajo moč druge največje stranke v posamezni volilni enoti (Italija) ali da omejijo največjo stranko, da ne more dobiti več kot 8% nad procenti, ki jih osvoji iz volitev za strankarsko listo (Mehika).« (Ferfila 2008, 363) Podoben sistem uporabljajo tudi na Madžarskem.

E. Proporcionalni volilni sistemi

Najbolj razširjen volilni sistem je prav sistem strankarskih list – proporcionalni volilni sistem. Ta sistem poskuša izenačiti število strankarskih sedežev in volilni rezultat. »Sistem naj bi zagotovil takšno sestavo parlamenta, v kateri bi se odražala politična struktura družbe kot v zrcalu. Čisti proporcionalni sistem ne pozna volilnih enot, saj ozemlje države predstavlja eno volilno enoto (Tako volijo npr. na Nizozemskem in v Izraelu). Značilno za ta sistem je, da volivec ne odloča o posameznih kandidatih, pač pa o strankarskih listah.« (Toplak 2000, 16)

Proporcionalni sistemi pa se med seboj precej razlikujejo, in to po več kriterijih. »Običajno pa države, ki uporabljajo proporcionalno predstavništvo strankarske liste, razdelijo svoje ozemlje na več volilnih enot – pogosto na območja regionalnih vlad, npr. provinc in potem vsaka izvoli npr. 10, 20 ali 40 poslancev, ki so potem predstavniki teh območij.« (Ferfila 2008, 360) Vendar tu nastane težava pri izbiri kandidatov s strani volivca: »Drugače kot večinski omogoča proporcionalni sistem čim bolj sorazmerno razdelitev mandatov med subjekte, ki so nastopili na volitvah, in sicer v skladu z njihovimi volilnimi rezultati, s tem pa tudi ustrezno zastopanost političnih manjšin. Vendar je bistveno bolj zapleten kot večinski sistem, poleg tega pa povzroča nestabilne koalicijske vlade in s tem slabi položaj parlamenta. Z vidika volivca je gotovo njegova največja pomanjkljivost v tem, da (vsaj v čisti obliki) onemogoča volivcu glasovanje o posameznih kandidatih.« (Grad 2000, 32)

Zato obstaja pri dodeljevanju mandatov pri proporcionalnem sistemu ogromno formul, po katerih se razdelijo mandati: »Osnovna volilna formula je pri proporcionalnem sistemu strankarskih list enostavna: stranka, ki osvoji npr. 10% glasov, dobi 10% sedežev. Običajno stranke osvojijo nepopolne odstotke (npr. 5,3% ali 4,6%), število sedežev pa je celo število (4 sedeži npr. in ne 4,6%). Zato so razvili več enačb, ki določajo, katera stranka dobi zadnji, še nezahtevani poslanski sedež. Nekatero enačbo favorizirajo večje, druge manjše stranke.« (Ferfila 2008, 361) Sistem, ki se uporablja v Republiki Sloveniji, je predstavljen na začetku 2. poglavja.

Ena od ovir pri premagovanju vstopa v parlament je doseganje volilnega praga. »Vsedrjavne volilne enote in dodatni sedeži zvišujejo sorazmernost in omogočajo predstavništvo celo zelo majhnim strankam. Da pa majhne stranke ne bi prehitro dosegle izvolitve, so vse države z vsedrjavnimi enotami oz. dodatnimi sedeži uvedle najnižje pragove za predstavništvo, ki so določeni v terminih najmanjšega števila sedežev, osvojenih na ravni enote, in/ali najmanjšega odstotka vseh glasov v državi. (Lijphart 1996, 72) Pinterič pravi, da »se prag postavlja na različne načine, najenostavneje pa v obliki absolutnega ali relativnega števila glasov za posamezno stranko. Uvedba volilnega praga zmanjšuje proporcionalnost.« (Pinterič 2009, 173)

»Prispevek volilnega praga pa je preprečevanje prevelikega drobljenja strankarske sestave v posamezni državi. Običajno je 4 ali 5% (tudi v Sloveniji), lahko pa je določen tudi na nivoju regij. Najvišji prag ima Turčija, in sicer ima 10% glasov na nivoju države

(kar izloči vse stranke razen 2 ali 3 največje). Na drugem koncu imamo Dansko, ki ima prag 2% in tako pridejo v parlament vse stranke razen najmanjših. Še nižji prag ima Nizozemska in sicer zgolj 0,67% glasov.« (Ferfila 2008, 361) Pri tem je posebnost Izrael, ki nima omejitev oz. volilnega praga. »Izraelski kneset ima 120 članov in stranka mora osvojiti 1/120 ali 0,83% glasov, da pride v parlament.« (Ferfila 2008, 361)

Proporcionalni sistem se uporablja v naslednjih državah: Argentina, Avstrija, Belgija, Benin, Brazilija, Bolgarija, Ciper, Češka, Čile, Črna Gora, Danska, Dominikanska republika, Ekvador, Estonija, Finska, Grčija, Gvajana, Honduras, Irska Islandija, Indonezija, Izrael, Južna Afrika, Kolumbija, Kostarika, Latvija, Lihtenštajn, Luksemburg, Malta, Moldavija, Mozambik, Namibija, Niger, Nikaragva, Nizozemska, Norveška, Panama, Paragvaj, Peru, Poljska, Portugalska, Romunija, San Marino, Sao Tomé in Príncipe, Srbija, Sierra Leone, Slovaška, Slovenija, Surinam, Španija, Šri Lanka, Švedska, Švica, Turčija in Urugvaj. (Ferfila 2008, 364)

F. Sistem enega prenosljivega glasu

Sistem enega prenosljivega glasu se uporablja v manjših volilnih enotah z več mandati. Razlika med tem in sistemom alternativnega glasu je samo v tem, da pri alternativnem glasovanju se glasuje le za enega kandidata, pri sistemu pa za več kandidatov z rangiranjem. »Najprej so izvoljeni kandidati, ki dosežejo potrebni količnik (število prvih glasov, potrebnih za izvolitev), presežni glasovi (nad količnikom) pa se dodeli po vrstnem redu drugim kandidatom, dokler ni izvoljenih toliko kandidatov, kot je v volilni enoti predvidenih mandatov. Na eni strani ta model ne pozna izgubljenih glasov, po drugi strani pa zmanjšuje vpliv strank na volitve, sočasno pa je tudi zapleten za volivce.« (Pinterič 2009, 173)

Kljub pomanjkljivostim pa »sistem enega prenosljivega glasu večkrat hvalijo zato, ker združuje prednosti glasovanja za posamezne kandidate in sorazmernost rezultatov, vendar ni v zelo pogosti rabi.« (Lijphart 1996, 70) Ta sistem se uporablja zgolj na Irskem in Malti.

3. VOLILNI SISTEM REPUBLIKE SLOVENIJE

Državni zbor Republike Slovenije sestavlja 90 poslancev. 88 poslancev je predstavnikov strankarskih list, dva poslanca sta predstavnika avtohtonih narodnih skupnosti v Sloveniji. V sedanjem sklicu je predstavnik italijanske narodne skupnosti Roberto Battelli in predstavnik madžarske narodne skupnosti Laszlo Göncz.

V Sloveniji se uporablja Droppov količnik od leta 2000, ko je bil sprejet Ustavni zakon o spremembi 80. člena ustave. Droppov količnik se izračuna tako, da se skupno število glasov, oddanih za vse liste kandidatov v volilni enoti (X), deli s številom poslancev, ki se volijo v volilni enoti (z), povečanim za 1, tako izračunani količnik pa se poveča še za 1 po formuli:

$$y = X/(z + 1) + 1$$

Uporaba te formule omogoča, da se večje število mandatov razdeli že v volilnih enotah. Tako je tudi možnost, da se v volilni enoti pridobi mandat, večja. (Državni zbor Republike Slovenije 2011) Na ravni države se pa glasovi porazdelijo po D'Hondtovem sistemu, v katerem je V število glasov v volilni enoti za posamezno listo in s število mandatov posamezne liste v volilni enoti, povečano za 1. Na začetku imajo vse liste vrednost 0. (Wikipedija 2013) Formula:

$$y = V/(s + 1)$$

Državni zbor je edino zakonodajno telo na ravni slovenske države. Ima položaj splošnega predstavniškega telesa in je predstavnik vseh državljanov. Poslanci Državnega zbora so izvoljeni za 4 leta mandatne dobe. Slednja je lahko krajša, če je parlament predčasno razpuščen, ali pa daljša v primeru izrednih razmer.

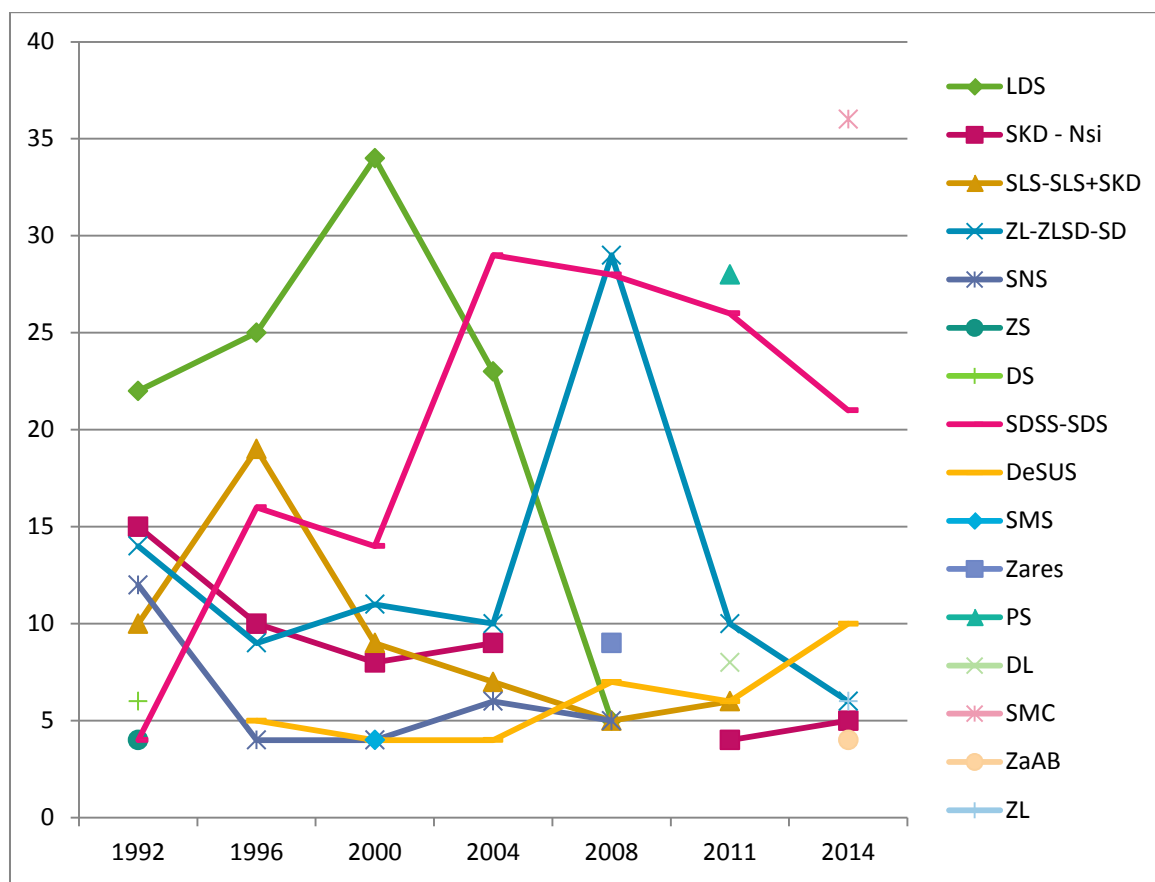
Sicer pa je glede na sorazmernost predstavnštva volilni sistem zelo nepregleden in zelo neenakomerno razporejen. Dogaja se, predvsem zaradi strankarskega sistema, da določeni okraji ostanejo brez svojega predstavnika v parlamentu tudi po več let, odvisno tudi od tega, kakšno naklonjenost imajo posamezniki do posameznih strank – ne kandidatov! Strankarski sistem ne zmanjša možnosti rekrutacije političnih elit. Tako je na tabeli 2.1 prikazano število in odstotek posameznih poslancev, ki so bili ponovno izvoljeni. »Največ ponovno izvoljenih poslancev je bilo na parlamentarnih volitvah leta 2000, in sicer 44, kar znaša skoraj polovico vseh poslancev. Visok odstotek ponovno izvoljenih poslancev je bil tudi na naslednjih dveh rednih državnozborskih volitvah (v letih 2004 in 2008), in sicer 46%. Na predčasni državnozborski volitvi leta 2011 pa je odstotek nekoliko upadel (na 40%).« (Brezovšek in Haček 2012, 112)

Tabela 2.1: Število ponovno izvoljenih poslancev od leta 1996 do 2011

Leto	Število	Odstotki
1996	29	32
2000	44	49
2004	41	46
2008	41	46
2011	36	40

Parlamentarne večine so se tekom let spreminjale, vendar ostaja pa ključna ugotovitev, da imamo pri nas izrazito strankokratski sistem. To se odraža predvsem v pisanosti političnih strank, ki so ali so bile v Državnem zboru od leta 1992 naprej in po številu sedežev, ki so ga dobile na volitvah (slika 2.1).

Slika 2.1: Stranke v Državnem zboru od leta 1992 naprej

Iz slike 2.1 je tudi razvidno, da od leta 1992 naprej ni bilo nobenega izvoljenega samostojnega poslanca (izstopi iz poslanskih skupin tekom mandata ne štejejo). »Ti dve dejstvi kažeta, da igrajo najpomembnejšo vlogo na volitvah in v parlamentu politične stranke, ki posameznikom pomagajo vstopiti v parlament. Zato je logična posledica, da v določenih, za stranke najpomembnejših primerih od teh posameznikov pričakujejo in tudi zahtevajo delovanje ter glasovanje v parlamentu, kot ga želijo one same (strankarsko disciplino).« (Krašovec 2000, 87)

Vloga političnih strank se je okrepila v 20. stoletju. Danes je njihova moč na vrhuncu, kar se kaže tudi v vseh plasteh civilne družbe. »Stranke imajo v civilni družbi enako funkcijo, kot jo ima država v politični družbi. Predstavljajo tisti mehanizem v civilni družbi, ki organizira soglasje med vladanimi in vladajočimi. Organizacija stranke je prepuščena osebni iniciativi vodilnega razreda, stranka je zasebni organizem.« (Lukšič in Kurnik 2000, 98)

Zaskrbljujoče je tudi dejstvo, ki ga navaja Milan Zver: »Po nekaterih raziskavah je tudi v slovenski politični kulturi veliko usedlin nedemokratičnosti, npr. simptom ekspertokracije je zelo izrazit pri Slovencih, saj se velika večina strinja s trditvijo, da naj nam vladajo strokovnjaki (ne pa voljeni politiki). Četrtnina Slovencev denimo trpi za t.i. avtokratičnim sindromom, ki pomeni, da podpirajo močnega voditelja brez vloge volitev in parlamenta.« (Zver 2009, 14) Torej, kljub letom demokratičnega vzpona imamo še

vedno zakoreninjeno totalitarne in avtoritarne politične prakse. To dokazuje tudi Peter Jambrek: »Uspeh slovenske demokracije je odvisen od zapletene konfiguracije silnic, katerih izvor je tako v demokrasko in ekonomsko razviti zahodni Evropi kot tudi v politično avtoritarnem jugoslovanskem jugovzhodu. Vzajemna nevtralizacija teh dveh glavnih zunanjih kontrolnih mehanizmov daje Sloveniji dobre možnosti, da stabilizira svoj neodvisni demokraski razvoj pa tudi da realizira odločilni preboj v parlamentarni sistem.« (Jambrek 1989, 46)

Načelno torej velja, da »sploh še ni daleč čas, ko so se v Sloveniji dogajale zelo hude kršitve človekovih pravic, pregoni zaradi verbalnega delikta, pa v demokraciji, po letu 1990, ni bil ustanovljen noben državni organ, ki bi preučil ozadje posameznih kršitev.« (Žerdin 1997, 13) Verjetno isti razlog tiči v dejstvu, da po letu 1990 pri nas ni bila izpeljana lustracija. Korenine partijskega samoobdrževanja so bile vsiljene v slovensko družbo že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. »Jugoslovanski režim se je tudi po Titovi smrti skušal legitimirati z njegovo zgodovinsko karizmo, ki je vezala pomožne legitimacijske mehanizme, oblikovane z ideologijo oblasti delavskega razreda, samoupravljanja, bratstva in enotnosti ter neuvrščenosti.« (Balažic, Slovenska demokratična revolucija 1986-1988 2004)

Revolucionarnega leta 1989 je za Slovenijo veljalo, da je »partijska politika sicer še vedno skušala preprečevati, da bi se ljudje svobodno izrazili, prepovedala je protestna zborovanja, itd. – toda sama ni verjela več v opravičilo teh dejanj z revolucionarno - humanističnim izročilom plemenitih žrtev in utopičnih sanj o novem človeku in novem svetu. Nekoč so se te sanje udejanjale s krvjo, zdaj pa so se sanje izkazale za "leninistično pomoto", ki se je tudi z zavito Kučanovo retoriko ni dalo več uporabljati.« (Balažic 2006, 11)

Če se povrnemo k civilnodružbenemu izhodišču tega poglavja, lahko ugotovimo, da imamo nepopolno demokratično skupnost s samo navideznim pluralizmom. »V pluralistični družbi ne zadostuje samo demokratično legitimiranje države; država mora biti legitimirana tudi s pravičnostjo, solidarnostjo in človekovimi pravicami. Tako legitimirana ustavna država ni isto, kot država, ki uporablja demokratično sprejete zakone. Pravičnost, solidarnost in človekove pravice kot legitimacija države predpostavljajo, da zakone iniciirajo, zagotavljajo in legitimirajo pluralno organizirani državljani in njihove institucije, njihova volja pa se v državi in v parlamentu samo uzakonjuje.« (Brezovšek, Ob desetletnici slovenske ustave 2001, 236)

»Predstavniki so izvoljeni na podlagi imidža, in sicer tako personalnega kot strankarskega. Imidž pomeni nasprotje od substance, torej označuje nejasno in izumetničeno predstavo brez politične vsebine. Javnomenjske raziskave sicer kažejo, da imidž, ki ga oblikujejo volivci, ni brez politične vsebine. Še več, volilna kampanja je protisloven proces, v katerem se oblikujejo imidži, ki si nasprotujejo.« (Brezovšek in Haček, Politični sistem Republike Slovenije 2012, 105) Vendar je v ozadju imidža vedno stranka, ki subjektu ustvarja zaledje. »Politične stranke nastopajo kot predstavnik nekih

političnih interesov in pogledov že na volitvah, v parlamentu pa prek njegove zakonodajne oblasti skušajo uresničiti svoje politične cilje. Zato je strankarska, torej politična struktura parlamenta pomembna za delovanje parlamenta in celotne strukture državne oblasti.« (Grad 2000, 29)

Tabela 2.2: Državnozborske volitve 1992-2014

Volitve	Kandidati, liste	v DZ je prišlo	Povprečje na volitvah	Uspešnost	Izgubljeni glasovi	Volilna udeležba	Število okrajev brez poslanca
1992	26	8	3,87%	30,77%	18,18%	85,60%	n.p.
1996	22	7	4,51%	31,82%	10,58%	73,70%	n.p.
2000	23	8	4,35%	34,78%	3,77%	70,14%	n.p.
2004	16	8	5,94%	50,00%	6,81%	60,65%	19
2008	17	7	5,88%	41,18%	7,65%	63,10%	15
2011	20	7	5,00%	35,00%	7,72%	65,60%	16
2014	17	7	5,88%	41,18%	12,71%	51,73%	21

(Državna volilna komisija 2015)

Iz tabele 2.2 lahko vidimo, da upada trend volilne udeležbe in da se večja število prerazporejenih glasov zaradi nedoseganja volilnega praga 4%. Zaskrbljujoče je tudi število nezastopanih volilnih okrajev, ki znašajo že okoli 25% po zadnjih volitvah. Vendar se malo ustavimo pri volilni udeležbi. »Najosnovnejši mehanizem politične participacije je zagotovo sodelovanje na volitvah za najpomembnejše politične funkcije (parlamentarne in predsedniške volitve), bodisi na pasiven (pravica voliti), bodisi na aktiven (kandidirati na volitvah) način. Dandanes predstavlja inkluzivnost volilne pravice – v smislu vključenosti vseh odraslih državljanov v volilno telo določene politične skupnosti – enega ključnih argumentov, brez katerega neke politične ureditve ni mogoče šteti za demokratično.« (Tomšič 2002, 47-48) Vendar danes postaja ta pravica vedno bolj zanemarjena in poteptana v kontekstu globalizma.

»Neoliberalni globalizem ne širi le strahu in groze, temveč tudi politično hromi. Če ne moremo nič narediti, nam na koncu ostane le še ena reakcija: da se obdamo z okopi, se naježimo, nasršimo ščetine. Ker so se vse stranke nalezle mišljenjskega virusa globalizma, v vseh narašča vpliv protekcionističnih reakcijskih argumentov in ideologij.« (Beck 2003, 162) Beck se trudi predstaviti trnovo pot demokratičnosti brez demokracije v kontekstu globalizacije politike. Vendar se na tem mestu znova vzpostavi vloga strank, ki so v zatonu globalizma naredile svoje ključne precedense, kateri kažejo na preobrat stran od demokracije. Kaj je sploh vloga političnih strank?

»Stranke morajo delovati na vseh ali vsaj velikem številu družbenih področij (področij javnih politik). Na področjih, na katerih ne deluje privilegirana interesna skupina, si lahko (morajo) ostale interesne skupine, ki želijo svoje interese, ideje, poglede in rešitve v procesih oblikovanja javnih politik uveljavljati prek strank, izborijo svoje sodelovanje z

njimi. (Krašovec, Oblikovanje javnih politik 2002, 42) Kje smo torej zgrešili svojo demokratično pot?

Pezdir zaključí razpravo o tranziciji: »Ekonomsko-politična slika slovenske tranzicije bi bila bistveno drugačna, če ne bi bilo ideološke zaslepljenosti s socializmom, korporativizmom in nacionalizmom, saj bi to pomenilo razpad vseh mrež, močno pravno državo in izločitev interesnih skupin iz političnega in ekonomskega trga. V takšnih razmerah lahko služi gospodarska in finančna kriza kot odličen filter za uničenje anomalij, ki preplavljajo državo in jo odmikajo od tistega, česar v Sloveniji nikoli nismo videli – kapitalizma, ki sloni na filozofiji klasičnega liberalizma.« (Pezdir 2009, 86) Imamo torej sprevrženo demokratizacijo postkomunističnih elit, ki se nočejo otresti svojih pozicij in korenin?

Navsezadnje pa to tudi vpliva na upadanje volilne udeležbe. Je to zaradi političnega pluralizma, ki naj bi ga imeli? »Pluralizem v strankarskem sistemu je lahko omejen, kadar je zaradi takšnega ali drugačnega razloga strankarski prostor za dodatne stranke omejen ali zaradi težkih pogojev registracije stranke (npr. potrebno število članov) ali pa zaradi omejitev pri vstopu v parlament (volilni prag). Zmerni/omejeni pluralizem označuje odsotnost antisistemskih strank ter pripravljenost na prevzem oblasti, ideološke razlike med strankami so relativno majhne. Tipičen primer zato je Slovenija.« (Pinterič 2009, 167)

Gre se za to, da smo pri vzpostavljanju ovir za stranke s slabšo zastopanostjo v bistvu zaprli prostor za demokratične alternative, ki jih v našem političnem prostoru danes ne primanjkuje. Pravzaprav smo prišli do točke, kjer se postavi sploh metodološko vprašanje, kako zaznati elemente demokracije v našem demokratičnem političnem sistemu? Smo res na vsakih volitvah zapravili možnost samoodločbe pri izbiri kandidatov za predstavniška mesta? Smo sploh še demokracija?

4. Reševanje nastale situacije v Sloveniji

»Vsi državljani morajo imeti enake pravice in dejanske možnosti udeležbe v javnem življenju, ne glede na njihov družbeni ali osebni položaj in verska, politična, moralna ali katerakoli druga prepričanja. Sistem je torej tem bolj demokratičen, čim bolj je odprt za smiselno, dejavno udeležbo različnih slojev in združenj državljanov.« (Jambreč 1989, 11) Družbeni elitizem, kateremu smo priča danes, je spregledal tovrstne dosežke slovenskega demokratičnega vzpona in jih poteptal pod preprogo domnevno liberalnih potreb slovenske politične srenje.

Vendar je bila to ideja na začetku samega procesa demokratizacije Slovenije. Slovenija je padla v proces osamosvajanja ravno v času propada komunizma in začetku globalizacije svetovne politike. Bili smo pahnjeni v nov diskurz, ki je prehitel navidezno odprto socialistično družbo v Sloveniji 20. Stoletja. Politični subjekt je tako zaostal. »Političnemu subjektu razredne družbe – proletariatu – v družbi tveganja ustreza samo

prizadetost zaradi bolj ali manj merljivih mamutskih nevarnosti. Kaj takega je vedno lahko odriniti. Za to so pristojni vsi ali nihče. Sicer tudi vsak samo z eno nogo. Z drugim je zapleten v boj za *svoje* delovno mesto (svoj dohodek, svojo družino, svojo hišico, svoj avtomobilski konjiček, svoje počitniške želje itd. – če to izgubiš, si – strup gor ali dol – v vsakem primeru v kaši).« (Beck, Družba tveganja 2001, 59)

Vendar vseeno – kako smo le prišli do tega? Res je, da je bila konkurenčnost v Sloveniji konec 90-ih na psu, vendar zakaj? Zaradi t.i. nacionalnega interesa. »Ta doktrina, katero je zagovarjal velik del slovenske politike, medijev pa tudi ekonomske in drugih strok, je temeljila na podmeni, da je domače lastništvo strateških gospodarskih panog tako rekoč po naravi boljše od tujega, saj naj bi se domači lastniki obnašali bolj odgovorno in z večjim občutkom do domačega okolja.« (Tomšič, Monopoli kot značilnost tranzicijske Slovenije 2009, 44) In kaj se je zgodilo?

»Prepričanje v relativno pravičnost in učinkovitost slovenskega modela privatizacije pa je posebno razvoj po letu 2005 močno omajal; v certifikatski privatizaciji gre iskati tudi korenine slovenskega casino kapitalizma. S certifikati in njihovo zamenjavo za delnice v gospodarskih družbah in pidih smo namreč ustvarili dva milijona *kapitalistov* – lastnikov premoženja, ki jih ne skrbi usoda *njihove* gospodarske družbe, ampak le dividende in kapitalski dobički, torej izčrpavanje podjetij.« (Mencinger 2012, 67) Vendar je to le delni krivec za nastalo situacijo. Reforme so stekle že leta 2005, vendar rezultat ni bil spodbuden.

»Kljub začetni odločnosti in ambicioznosti teh reform pa je bil njihov rezultat relativno pičel. Čeprav je na določenih področjih prišlo vsaj do delnega preboja, je vlada večinoma popustila pod pritiskom različnih interesnih skupin oz. podlegla lastnim političnim kalkulacijam.« (Tomšič, Monopoli kot značilnost tranzicijske Slovenije 2009, 45) Kje je pa izvor teh kalkulacij? V samem političnem sistemu države.

»Veliko bolj problematične so pomanjkljivosti glede dejavnikov, kot so organiziranost in kompetentnost državne uprave, upravljanje z javnimi financami ali sodelovanje državljanov in skupin pri oblikovanju politik. Tu predstavlja veliko breme dediščina komunistične ureditve v obliki nemoderne, pomanjkljivo usposobljene in politično odvisne državne uprave.« (Tomšič, Politična stabilnost v novih demokracijah 2002, 233) Politika v Sloveniji je izšla iz socializma, vendar je obdržala njegovo slabo tradicijo. Nekako smo pozabili na ta izstop.

»Čeprav sta bila procesa demokratizacije in vzpostavljanja samostojne države v Sloveniji prepletene, nista potekala povsem usklajeno. Prvi je bil mnogo bolj postopen in predvidljiv, kot drugi. Preobrazba gospodarstva, ki je tretje pomembno področje postsocialističnih sprememb, je v glavnem zaostajala za politično preobrazbo, vendar jo je pospešil izstop Slovenije iz Jugoslavije.« (Bernik 1997, 87) Naše družbeno stanje je nek polovično razvit hibrid demokracije, kapitalizma in postsocialističnih travm, prevzetih z liberalno nevtralnostjo, ali pač?

»Perfekcionistični ideali, čeprav so izključeni iz liberalne države, *zavzemajo pomembno mesto v človeških zadevah* in torej pomembno mesto v liberalni družbi.« (Kymlicka 2004, 166) In točno v tem kontekstu smo zapravili globalni vzpon pred desetimi leti, ker »globalizacija naj bi, kot to predpostavljajo neoliberalci, težila h konvergenci. Njeni procesi naj bi prispevali k poenotenju oz. pritiskali v smeri poenotenja, ne glede na to, da imamo v procesih globalizacije opraviti z različnimi začetnimi temelji in institucionalnimi ureditvami družb, držav ali gospodarstev.« (Pikalo 2003, 29) Vendar smo pri nas očitno imeli namesto globalizacije lokalizacijo. Beck pravi, da globalizacija pomeni »*svetovno družbo brez svetovne države in brez svetovne vlade*. Vsenaokrog se razprostira *dezorganiziran kapitalizem*. Ne obstajata več nobena hegemonialna sila in noben mednarodni režim – ne ekonomsko ne politično.« (Beck, Kaj je globalizacija? 2003, 27)

Pri nas pa je postala situacija ravno obratna: imamo despotsko vladavino strank in lokalno zaprtost zaradi že navedenih zgodovinskih predpostavk. Funkcija parlamenta ob strogi strankarski diktaturi ostaja težava še 25 let po začetku demokratizacije in razvoja civilnih gibanj. Seveda nove tehnologije prinašajo možnosti za drugačne pristope: »Posledično se tudi razprava in iz strank seli v medije, možnosti široke participacije pa narekujejo potrebo po redefiniranju aktualnih oblik predstavnštva. (Rangus 2012, 242)

Pri tem moramo opozoriti na predlog, ki je bil podan leta 2013 v parlamentarno proceduro, in sicer, da bi uvedli kombinirani sistem volitev v Državni zbor, ki bi omilil vpliv strank na parlamentarno odločanje, hkrati pa bi zagotovil sorazmerno zastopanost vseh volilnih okrajev v Sloveniji. Glede na teoretska izhodišča, ki smo jih podali v tem članku, lahko zaključimo, da bi ta korak prispeval k večji demokratičnosti, politični participaciji tako državljanov, kot tudi civilne družbe in kot tako končati proces globalizacije z ljudem razumljivim in demokratičnim političnim sistemom, kakršnega dejansko primanjkuje v našem prostoru.

5. SKLEP

Demokratični diskurz, kljub obilici različnih sistemov in različni avtorjev ponujamo v objem najbolj neizprosni logiki kapitala in strankokratskih prijemov. Slovenija je obtičala v neskončni zgodbi demokratizacije postsocialistične družbe, ki se je na zunaj prelevila v liberalca in demokrata, navznoter pa je ostala zakrknjen komunist, ki ne vidi nobene možnosti v globaliziranem svetu. Kljub temu ostajajo možnosti in pobude za izboljšanje sedanjega stanja. Predlog, ki je bil podan leta 2013 v parlamentarno proceduro, je bil, da se preoblikuje volilni sistem iz sorazmernega predstavnštva v kombinirani sistem, ki je v uporabi v Nemčiji, Boliviji, Venezueli in Novi Zelandiji.

Zaključil bi na enak način, kot se je Jacques Lacan poslovil s stopnic Vincenessa: »Nasvidenje za danes. Bye. Konec je.« (Lacan 2008, 244) Vendar srčno upam, da ne s slovensko demokracijo!

6. Viri in bibliografija

- 1) Balažič, Milan. *Slovenska demokratična revolucija 1986-1988*. Ljubljana: Liberalna akademija, 2004.
- 2) —. *Slovenski berlinski zid*. Ljubljana: Študentska založba, 2006.
- 3) Beck, Ulrich. *Družba tveganja*. Ljubljana: Krtina, 2001.
- 4) —. *Kaj je globalizacija?* Ljubljana: Krtina, 2003.
- 5) Bernik, Ivan. *Dvojno odčaranje politike*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1997.
- 6) Brezovšek, Marjan. „Ob desetletnici slovenske ustave.“ V *Slovenska država ob deseti obletnici*, avtor Drago Zajc, 236. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2001.
- 7) Brezovšek, Marjan, in Miro Haček. *Politični sistem Republike Slovenije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2012.
- 8) Dahl, Robert Alan. *Uvod v teorijo demokracije*. Ljubljana: Krtina, 1997.
- 9) Državna volilna komisija. *DVK*. 9. januar 2015. <http://www.dvk-rs.si/index.php/si/> (poskus dostopa 9. januar 2015).
- 10) Državni zbor Republike Slovenije. *Volitve in volilni sistem*. 1. januar 2011. <http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/PoliticniSistem/VolitveInVolilniSistem> (poskus dostopa 10. avgust 2013).
- 11) Ferfila, Bogomil. *Demokratske in nedemokratske države sveta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2008.
- 12) Grad, Franc. *Parlament in vlada*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2000.
- 13) Jambreč, Peter. *Oblast in opozicija v Sloveniji*. Maribor: Obzorja, 1989.
- 14) Krašovec, Alenka. *Moč v političnih strankah*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2000.
- 15) —. *Oblikovanje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.
- 16) —. *Oblikovanje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.
- 17) Kymlicka, Will. „Liberalni individualizem in liberalna nevtralnost.“ V *Komunitarizem in individualizem*, avtor Shlomo Avineri in Avner de-Shalit, 157-176. Ljubljana: Sophia, 2004.
- 18) Lacan, Jacques. *Hrbtne stran psihoanalize*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2008.

- 19) Lijphart, Arend. „Volilni sistemi: absolutna in relativna večina proti sorazmernemu predstavnštvu.“ V *Volilni sistemi*, avtor Slavko Gaber, 67-84. Ljubljana: Krtina, 1996.
- 20) Lukšič, Igor, in Andrej Kurnik. *Hegemonija in oblast*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2000.
- 21) Mencinger, Jože. „Slovenija med zlomom socializma in krizo kapitalizma.“ V *Dvajset let slovenske države*, avtor Janko Prunk in Tomaž Deželan, 57-80. Maribor: Aristej, 2012.
- 22) Pezdir, Rado. „Interakcija med političnim in ekonomskim trgom kot ključni element tranzicije.“ V *Kapitalizem, tranzicija, demokracija*, avtor Mateja Jančar, 86. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2009.
- 23) Pikalo, Jernej. „O diskurzu globalizacije in vlogi države v njem.“ V *Globalizacija in državna uprava*, avtor Marjan Brezovšek in Miro Haček, 25-44. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2003.
- 24) Pinterič, Uroš. *Črna skrinjica političnih sistemov*. Ljubljana: Vega Press, 2009.
- 25) Rangus, Marjetka. „Dvajset let demokratičnega parlamentarizma na Slovenskem.“ V *Dvajset let slovenske države*, avtor Janko Prunk in Tomaž Deželan, 233-246. Maribor: Aristej, 2012.
- 26) Ribičič, Ciril. „Volilni sistem iz žabje perspektive.“ *Teorija in praksa* 3/1999, / 1999: 458-471.
- 27) Simonišek, Laura. *Vpliv volilnega sistema na oblikovanje vlad: študija primera Slovenija, Norveška (Diplomsko delo)*. Ljubljana: Fakulteta za upravo Univerze v Ljubljani, 2013.
- 28) Tocqueville, Alexis de. *Demokracija v Ameriki I*. Ljubljana: Krtina, 1996.
- 29) Tomšič, Matevž. „Demokracija v Sloveniji z vidika mednarodnoprimerjalnih raziskav.“ V *Demokracija v Sloveniji*, avtor Niko Toš in Ivan Bernik, 47-48. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002.
- 30) Tomšič, Matevž. „Monopoli kot značilnost tranzicijske Slovenije.“ V *Kapitalizem, Tranzicija, Demokracija*, avtor Mateja Jančar, 38-50. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2009.
- 31) —. *Politična stabilnost v novih demokracijah*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 2002.
- 32) Toplak, Jurij. *Volilni sistem in oblikovanje volilnih enot*. Ljubljana: Nova revija, 2000.

- 33)Wikipedija. *D'Hondtov sistem*. 12. junij 2013.
http://sh.wikipedia.org/wiki/D%27Hondtov_sistem (poskus dostopa 10. avgust 2013).
- 34)Zver, Milan. „Kapitalizem, tranzicija, demokracija.“ V *Kapitalizem, tranzicija, demokracija*, avtor Mateja Jančar, 14. Ljubljana: Inštitut dr. Jožeta Pučnika, 2009.
- 35)Žerdin, Ali H. *Generali brez kape*. Ljubljana: Krtina, 1997.